

Bayle's denken over religieuze verdraagzaamheid zich heeft uitgekristalliseerd. Bost gaat niet zozeer op zoek naar één coherente 'theorie', maar naar sporen van de verschillende 'krachten' die in de *Dictionnaire* werkzaam zijn. Overheersend is de sombere constatering dat de mens geneigd is tot geweld en dus tot intolerantie. Die gewelddadige inborst blijkt vooral uit de *rabies theologica* die Bayle waarneemt tussen aanhangers van dezelfde theologische scholen: de agressie die lutheranen in hun onderlinge polemieken ten toon spreidden stelde zelfs de verschillen van inzicht tussen protestanten en katholieken in de schaduw. In de artikelen over Erasmus, Beza en Coornhert, zo laat Bost vervolgens zien, polemiseert Bayle zowel met zijn voormalige vriend Pierre Jurieu en de Waalse synode als met het rooms-katholicisme. Beide falen in hun plicht kerk en staat niet te vermengen. Consequent verdedigt Bayle de rechten van 'het dwalende geweten', en dit op grond van het inzicht dat hij al in het *Commentaire philosophique* van vlak na de herroeping van het Edict van Nantes onder woorden had gebracht, dat voor *alle* gelovigen geldt dat zij overtuigd zijn van hun eigen gelijk zonder dat zij dat anders kunnen rechtvaardigen dan door te wijzen op hun eigen, gevoelde zekerheid. Waaruit volgt dat iedere gelovige de ander moet gunnen wat men zelf gerespecteerd wil zien. Maar, zo benadrukt Bost, Bayle was te zeer overtuigd van de macht van de passies en de onmacht van de rede om optimistisch te zijn over de bereidheid van gelovigen af te zien van geweld.

Wiep van Bunge, Erasmus Universiteit Rotterdam

Huigen, S., *Verkenningen van Zuid-Afrika. Achttiende-eeuwse reizigers aan de Kaap* (Zutphen: Walburg Pers, 2007, 287 blz., €24,95, ISBN 978 90 5730 464 4).

In this book, Siegfried Huigen attempts to analyse the descriptions given of the Cape Colony – a broad area spreading inland from Cape Town north to the Gariep (Orange) river and east to around the Fish – made by a number of travelers and others during the course of the eighteenth and early nineteenth centuries. All but one – Augusta Uitenhage de Mist – were men, and most were in some sense scientists, some with distinguished careers before them. Carl Peter Thunberg, for instance, was to become Linnaeus's successor as Professor in Uppsala, Hinrich Lichtenstein made the Berlin Zoo the great institution it became and John Barrow was for decades the most significant official in the British Admiralty and a major patron of Arctic exploration. Between them they made the Cape probably the area of the extra-European world which was best-known to the European learned public in the period, although it may have had rivals in parts of northern India, and no doubt of North America.

It was a particular knowledge, of course. In addition to the advantageous fact that the Cape had a climate and disease environment in which Europeans were more likely than in many other parts of the world to stay alive, and a

colonial infrastructure which the travellers could make use of, the Cape had (and still has) a botanical diversity without equal, and its mammalian fauna was still of 'Pleistocene' abundance. It was thus a prime site for the biological exploration which was such a feature of the time, both before, and certainly, in the aftermath of the Linnaean intervention. It was a place where reputations in natural history could be made.

Things were different with regard to the human societies at the Cape. Although inevitably much of the travellers' writings relate to colonial society, this is not the centre of the intellectual endeavour which Huigen describes – in part because the most encyclopaedic of eighteenth century authors on Cape colonial society, Olaf Mentzel, did not cast his work in the form of a travelogue, and is perhaps for this reason not discussed by Huigen (but neither did Peter Kolb, who is extensively analysed). Only John Barrow, as an official of the interim British government, was particularly concerned with Cape society in the narrow sense, and his descriptions of the laziness, slovenliness and obesity of the frontier farmers would become a standard object of complaint among Afrikaner nationalists, who did not perhaps realise the extent to which, in this, Barrow echoed the comments of the Western Cape and company elite. On the other hand, the Khoisan and Xhosa societies of the Cape and across its borders provided much material for the sort of speculation and description which would eventually become the stuff of anthropology. Peter Kolb's early eighteenth century *Capvt Bonae Spei Hodiernvm* (all but its title is in German, and it was swiftly translated into Dutch, French and English) still provides a mass of information on the ethnography of the Khoisan, based at least in part on his own observations. Almost a century later, Ludwig Alberti's *De Kaffers aan de Zuidkust van Afrika* – my apologies for the necessity of using the insulting designation for the AmaXhosa – provides, as Huigen makes clear, what has a claim to be the first systematic ethnographic monograph, certainly in Southern Africa and probably more widely. It was written in answer to the questions set by the ethnographic questionnaire published a few years earlier by Joseph-Marie Degérando, *Considerataions sur les diverses methods a suivre dans l'observation des peuples sauvages*.

This illustrates the two main arguments that Huigen seems to be wanting to make, namely, first, that the travellers to the Cape formed part of a European network of scientific endeavour, feeding on each other's works and in contact with the major currents of thought; and, secondly, that there was a steady shift towards creating not just a natural history of the Cape but also an anthropology. These are interesting and important claims, and should matter to historians whose habits too often are to mine these works as sources, or alternatively to build major theories on the authors' complicity with colonialism, in both cases without paying sufficient attention to the intellectual context which determined their observations. These are worthwhile and interesting arguments and make this book valuable to those who are interested not just in the Cape but also in the intellectual history of scientific exploration. It is only unfortunate that Huigen has not been able to create an organisation

for his book out of which his valuable messages can easily be garnered.

Robert Ross, Universiteit Leiden

Dunk, Th.H. von der, *Een Hollands heiligdom. De moeizame architectonische eenwording van Nederland* (Monografieën over Europese cultuur XIII; Amsterdam: Bert Bakker, 2007, 576 + [40] blz., €45,-, ISBN 970 90 351 3059 3).

Dit boek gaat over de Nederlandse architectuur van circa 1750 tot 1800, een wat veronachtzaamd onderwerp. Von der Dunk heeft als een van de weinigen aan de beeldvorming en de ideeën over deze architectuur in een groot aantal verspreide publicaties uit de laatste twintig jaar veel bijgedragen en een reeks ervan in deze bundel voor een groter publiek toegankelijk gemaakt.

Met ‘Een Hollands heiligdom’ uit de titel wordt het plan bedoeld om een monument op te richten voor Hugo de Groot, een van de helden van de Patriotten. Dit initiatief van de Amsterdamse arts Jacobus Ploos van Amstel beoogde om Slot Loevestein met de grond gelijk te maken en op die plaats een groots gedenkteken van 41 meter hoog te bouwen ter nagedachtenis aan de rechtsgeleerde. Ploos hield voordrachten over zijn plannen, zoals in 1773 toen hij zijn betoog in de vergadering van het genootschap Concordia et Libertate toelichtte aan de hand van een model van papier-maché, ontworpen door de architect Jacob Otten Husly.

Deze casus bevat veel elementen die in het boek telkens zullen terugkomen: het gaat om architecturale ideeën op (in dit geval ook gemaakt van) papier, gebaseerd op een politieke overtuiging, die door een ‘amateur’ worden gepresenteerd, ondersteund door het ontwerp van een professionele architect. Maar verder dan een idee komt het niet – wellicht was Ploos’ voordracht niet anders dan een politiek betoog, met een theoretische, onhaalbare, architectonische illustratie.

De kracht van Von der Dunk is, dat hij zich uitdrukkelijk niet beperkt tot Amsterdam en Haarlem, traditioneel beschouwd als de centra van de ‘moderne’ architectuur in de tweede helft van de achttiende eeuw, maar projecten uit heel Nederland behandelt. Gebouwen uit onder meer Groningen, Westzaan, Hoorn, Schiedam, Nijkerk en Zwolle komen uitvoerig aan de orde. Daarnaast wordt aandacht besteed aan het tijdschrift *De Hollandsche Mercurius*, dat illustraties van contemporaine architectuur publiceerde, en aan het Amsterdamse genootschap *Doctrina et Amicitia* (Kalverstraat 4-8), een Patriots genootschap dat in 1803 een modern onderkomen kreeg.

Het zeer uitvoerige bronnenonderzoek van Von der Dunk, dat ons een goed inzicht geeft in de discussies rond personen, achtergronden en ontwerpen is het belangrijkste deel van dit boek: het bestaat uit een reeks heel gedetailleerd beschreven casussen gevat in een ‘licht’ theoretisch kader, namelijk een korte Inleiding, een kort Nawoord, en in het midden een langer hoofdstuk 9 over architectuur en regio, waarin tot 1850 vooruit wordt geblikt en wordt